

Mitä sanaston oppiminen oikein onkaan?

Mia Dufva, tutkija, psykologi, Turun yliopiston Oppimistutkimuksen keskus

Pekka Lehtiö, toimitusjohtaja, psykologi, Lingonet Oy

Hieman kärjistäen voidaan todeta, että iästä tai luokka-asteesta huolimatta vieraan kielen sanaston oppiminen on oppijoiden mielestä vieraan kielen ja äidinkielen sanaparien oppimista oppikirjojen sanalistoista. Pahimmillaan opetellaan vain esimerkiksi englanninkielisen sanan merkitys suomeksi; ei harjoitella merkityksen ymmärtämistä toisinpäin, ei kummastella sanojen äänne- ja kirjoitusasujen yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia saatikka tutkittaisi sanan käyttöä lauseyhteydessä. Nämä havainnot ovat varmasti tuttuja kaikille kielenopettajille, tässä ne kumpuavat toisen kirjoittajan kokemuksista vieraan kielen oppimisvaikeuksista kärsivien lasten ja nuorten diagnosoinnista ja kuntoutuksesta Turun yliopiston Oppimistutkimuksen keskuksessa. Tässä artikkelissa tuommekin esille vieraan kielen sanaston oppimisen monet vaatimukset sekä pohdimme keinoja vastata näihin haasteisiin mm. multimedian avulla.

Mitä vieraan kielen sanan osaaminen on?

Jotta oppilaiden käsityksiä sanaston oppimisesta ja osaamisesta voitaisiin monipuolistaa, on ensin haettava vastaus kysymykseen ”Mitä sanaston oppiminen sisältää?”. I.S.P. Nation (2001) on kirjassaan *Learning vocabulary in another language* luokitellut sanan osaamisen *sanan muodon, merkityksen ja käytön* hallintaan. Taulukossa 1 nämä kolme ulottuvuutta on eritelty ja jaoteltu tarkemmin sanan passiiviseen, reseptiiviseen hallintaan sekä aktiiviseen, produktiiviseen hallintaan.

Taulukko 1.

Mitä sisältyy vieraan kielen sanan osaamiseen ?

Sanan muoto

**Miltä sana kuulostaa?
Miten sana äännetään?**

**Miltä sana näyttää?
Miten sana kirjoitetaan?**

**Mitä osia sanasta voidaan tunnistaa?
Mitä sanan osia tarvitaan sen merkityksen ilmaisemiseen?**

Sanan merkitys

**Mitä eri merkityksiä sana välittää?
Mitä sanan muotoa voidaan käyttää eri merkitysten ilmaisemiseen?**

**Minkä käsitteen edustajana sanaa voi käyttää?
Mitä sanan edustamien käsitteiden alaan kuuluu?**

**Mitä muita sanoja tämä sana tuo mieleen ?
Mitä muita sanoja tämän sanan sijasta voi käyttää ?**

Sanan käyttö

**Minkälaisissa lauserakenteissa tämä sana esiintyy?
Minkälaisia kieliopillisia rakenteita meidän pitää käyttää tämän sanan yhteydessä?**

**Mitkä muut sanat tai sanaryhmät esiintyvät tavallisesti tämän sanan yhteydessä?
Mitä sanoja tai sanaryhmiä meidän pitää käyttää tämän sanan kanssa?**

**Missä, milloin ja miten usein voimme odottaa törmäävämmä tähän sanaan?
Missä, milloin ja miten voimme itse käyttää tätä sanaa?**

Vaikka taulukossa ei ole linkkejä sanan eri aspektien välille, painottaa Nation, että eri aspektit vaikuttavat ja ovat yhteydessä toisiinsa. Sanaston oppimisessa on siis monia

ulottuvuuksia, ja monia vaatimuksia katsottuna sekä oppilaan että opettajan näkökulmista.

Seuraavaksi kysymmekin

Miten näihin haasteisiin voidaan vastata?

Turkulainen kielenopetuksen ohjelmatuotteita kehittävä Lingonet Oy otti syksyllä 2000 tavoitteekseen lähestyä vieraan kielen sanaston oppimisen ongelmaa multimedian keinoin. Äidinkielen oppimisen tutkimus on viime vuosina paljastanut, että jo noin 8-kuukauden ikäinen lapsi pystyy kuulemastaan jatkuvasta puhevirrasta muodostamaan erillisten sanojen muistijälkiä. Lapsella on siis neuraaliset mekanismit kuulemansa segmentoimiseen ja keskeiselle sanavarastolle äidinkielen kohdalla muodostuu muistiin edustukset nimenomaisesti kuuloaistin välityksellä. Puhuttu kieli liittyy myös sekä rikkaaseen visuaaliseen ympäristöön että toimintaan ja on näin aina hyvin kontekstuaalista.

Multimediaohjelmat tarjoavat yhden vaihtoehtoisen keinon luoda toiminnallisia ympäristöjä, joissa kielenoppija pääsee opettelemaan sanastoa auditiivisesti ja visuaalisesti rikkaassa ympäristössä.. Lingonetin kolme ensimmäistä multimediaohjelmaa sanaston harjoitteluun - die Aktionskarten 1, TrumpCards 1 ja Valttikortit 1 - painottuvat voimakkaasti kuullun ymmärtämiseen ja sanastoon. Kaikki kolme rakentuvat samojen asuin ympäristöä esittävien interaktiivisten kuvien varaan (Kuva 1). Kielenoppija sisustaa kodin ja rakentaa pihapiirin esineistä ja niiden käyttötavoista keskustelemaan syntyperäisen opettajan johdattelemana. Viisi huonetta ja pihapiiri muodostavat kukin oman kokonaisuutensa, jonka sisällä on kahdeksan erilaista tapaa työstää kieliaineesta. Oppija ei kuitenkaan välttämättä koe työstävänsä kieltä, vaan yrittää selviytyä tehtävistä.

Kakkososassa arkielämän ympäristö laajenee kaupungille, kouluun, urheilukentälle jne.

Oppijan ei välttämättä tarvitse edetä ohjelmassa määrättyssä järjestyksessä, mutta kuvaruudulla näkyvä numerointi suosittaa tiettyä etenemisjärjestystä. Jos tätä järjestystä noudatetaan oppilas saa eteensä tyhjän huoneen ja syntyperäinen kertoja kertoo minkä huoneen hän siitä aikoo sisustaa. Osa puheesta livahtaa varmasti ensimmäisellä kerralla ohi ja se on tarkoituskin. Yksi kielenoppijan tärkeitä valmiuksia on yrittää rohkeasti selviytyä

tilanteista, joissa ymmärtää vai osan. Kertoja pysähtyy kuitenkin tavan takaa ja pyytää oppilasta osallistumaan. Esimerkiksi näin:
(Tietokoneelta kuultava ääni kursivoituna.)

- *The moving truck has arrived. I would need a bit of help carrying my belongings in and putting them into place. Could you help me? That would be great. Thanks so much. Well, let's get started right away.*
- *It makes the most sense to carry the heaviest pieces of furniture in first. I will show you three items, and you have to tell me which one is the heaviest.*
- *Which one should I put in first? The rug, the bookcase or the lamp?*
- (Oppilas valitsee maton) *No, the rug isn't the heaviest item. Try again.*
- (Oppilas valitsee kirjahyllyn) *Correct. The bookcase belongs in the right-hand corner of the room.*
- (Oppilas valitsee lampun) *No, the lamp isn't heavy at all. Try again.*

Multimediaohjelman edut tulevat tässä esiin useammallakin tavalla. Oppijan kanssa väsymättömästi kommunikoiva syntyperäinen opettaja on tietysti jo itsessään mainio lisä kielenoppijan työkalupakkiin, mutta kun viesti ei hahmotu, toisto on tarjolla vain hiiren napautuksella. Myös teksti ja sanasto ovat saatavilla, mutta oppijaa pyritään kannustamaan eteenpäin ilman, että hän takertuu jokaiseen sanaan. Avainkohdissa ohjelma reagoi kielellisesti oppilaan tekemisiin edellä esitetyn esimerkin tapaan.

Tarkoituksena on, että kahlattuaan opettajan kanssa läpi yhden sisustustehtävän oppilaalle on muodostunut vahva visuaalinen kuva siitä ympäristöstä, johon sanasto ja kielelliset rakenteet liittyvät.

Seuraavat tehtävät poimivat sitten keskeiset verbit ja substantiivit huoneesta ja johdattelevat oppilaan työstämään sanastoa monelta eri suunnalta. He joutuvat siirtelemään "puhuvia palikoita" niin, että kuvat ja äänet vastaavat toisiaan tai valitsemaan kuvan eri kohtiin sopivat puhekuplat. Tässä muutamia esimerkkejä kielestä die Aktionskarten -ohjelman osalta:

Auf dem Sessel kann man gemütlich fernsehen.
Das Gemälde schmückt das Zimmer.
Das Rollo schützt vor Sonnenlicht.
Auf dem Sofa kann man gemütlich sitzen oder liegen.
Am Wohnzimmertisch kann man Kaffee trinken.
Im Fernsehen kommen Filme und Nachrichten.
Ins Regal kann man Bücher und Schmuckgegenstände stellen.
Sie spendet zusätzliches Licht.

Olennaista on, että oppilas kuulee kaiken aikaa kokonaisia lauseita ja näkee samalla kertaa sanojen käyttöympäristön. Kuvasta muodostuu niin vahva muistijälki, että hän pystyy jälkeenpäin käyttämään kuvaa mieleenpalauttamisen lähtökohtana.

Interaktiivisella multimedialla oppilaan tarkkaavaisuutta voidaan myös kohdentaa uusilla tavoilla. Niinpä hän joutuu tässä kuvatuissa ohjelmissa rekonstruoimaan mallien mukaisia lauseita puhuvista palasista kuulemansa perusteella. Hän myös sisustaa jokaisen huoneen kokonaan itse syntyperäisen opettajan opastamana.

Lähemmäksi pelimäistä tilannetta päästään vanhaa lasten leikkiä jäljittelevällä harjoituksella, jossa pitää arvata mitä vastapelurilla on mielessään, kun hän kuvaa ajattelemansa esineen käyttöä ja ominaisuuksia. Tietokone versiossa edetään tähän tapaan:

- *Hierauf kann man gemütlich fernsehen.*
- (Oppilas napauttaa nojatuolia, jossa television katsoja istuu.) - *Ja, richtig. Auf dem Sessel kann man bequem fernsehen.*
- (Oppilas valitsee napauttaa virheellistä esinettä.) - *Nein, leider nicht. Hierauf kann man nicht so gemütlich fernsehen.*
-
- *Hiermit kann man Musik hören.*
- *Ja, gut. Mit dem Plattenspieler kann man Musik hören.*
- *Leider nein. Hiermit kann man keine Musik hören.*

Kirjoittaminen tulee esiin mm. multimediaristikoiden avulla. Multimedian ansiosta vihjeet voivat olla kirjoitettuja, puhuttuja tai kuvallisia.

Edellä kuvattua ohjelmasarjaa kehitettäessään tekijät ovat käyttäneet yhtenä lähtökohtanaan juuri Nationin analyysiä sanaston osaamisen komponenteista. Siksi ei ole mikään sattuma, että taulukkoa 1 voi niiden kohdalla käyttää tarkistuslistan tapaan ja useimmat kohdat voidaan rastittaa merkiksi siitä, että niiden oppimista pyritään ohjelmassa tukemaan toiminnallisilla harjoitteilla.

Lähteet:

Nation, I.S.P. (2001). Learning vocabulary in another language. Cambridge: Cambridge University Press.